

Փրկչավանքին գաւիթը չէ թէ եպիսկոպոսաց
ինչպէս կը կարծէ , այլ պատրիարքաց յատու

«Յաւաքի է ինձ այս դժբաղդ գիտաւածով սկսիլ իմ յայտարար գիրս ի վերայ մեր պատե-
րազմին ընդդէմ թուրքաց, սակայն կը մնայ
մեզ յուսալ յապագայն և ըսել, ինչպէս 1812-
ին, Նստուած պիտի պատժէ զյարձակօղն ։»

Կոստանդնուպօլսոյ Յունաց ամենապատիւ-
սրբազան Պատրիարքը աղերսագիր մը յանձնեց
մօտերս Բարձրագոյն Կրան, որով կ'աղաչէ զօ-
գոտաւորաւ Սուլթանը որ բարեհաճի հրաման
տալու իրեն, որպէս զի յսկիզբն գարնան սուրբ
Սիւնհոգին հետ ուղեկից ըլլայ մեծադոր կայսեր
Սիւնհոգին : Նշաւորիկ այս աղերսագր-
ընդ թարգմանութիւնը ։

«Սեր բարերար և օգոտաւորաւ Տէրը մեծա-
զօր Սուլթանը կայսերական հրովարտական Իւրով
յայտնած է իւր գիտաւորութիւնը Վերական-
գործելու երթալու յսկիզբն մօտակայ գարնան : Սու-
տի մէջ, Նոր ծառայն և Սիւնհոգին անդամ
մետապօլիտները գետնտապած առաջի աթո-
ռոյ Բարձրերոյն բարեմաղթութիւններ կ'ընեն
ամենայն ջերմեռանդութեամբ, և մեր հաւա-
տարմութեան պարտաւորութեանց համեմատ
կ'աղաչենք զՆստուած, որ իւր ողորմութեամբ
բարեհաճի սիրով նայիլ արիական գիտաւորու-
թեանց, արժանաւոր կամեցողութեան, և բա-
րեյօժարութեան, զորս օգոտաւորաւ Սուլթան
մեր օրինաւոր Վեհապետը ի գործ կը դնէ
փան ամբողջութեան փառաց և պատուին իւր
մեծազօր կայսերութեանը, նմանապէս փան բա-
րօրութեան և անդորրութեան հաւատարիմ
հպատակացը, որ իւր բարերար հովանաւորու-
թեանը ներքեւ կը գտնուին ։»

«Իստ որում մեր օգոտաւորաւ Տէրան և Բա-
րերարին բացակայութիւնը իւր կայսերութեան
մայրաքաղաքին խիստ մեծ տրտմութիւն պիտի
պատճառէ Կոստանդնուպօլսոյ բնակչաց և մա-
նաւանդ իւր ծառայիցը, փան որոյ կ'աղաչենք
խոնարհաբար զօգոտաւորաւ Սուլթանը, որ բա-
րեհաճի, մասնաւոր շնորհ մը ընելով մեզ, թող
տալ որ ուղեկից ըլլամք իրեն, ուր որ երթայ ։»
«Նյո շնորհ խնդրելու համար, համարձա-
կեցանք զառաջակայ աղերսագիրը մատուցանե-
լու վեհապետ առաւարտութիւն կայսեր մերում ։»

Նշաւորիկ պատերազմին դաշտէն հասան-
պաշտօնական լուրերը, զորս Նիքարիայ լրագրէն
բաղելով՝ կը հրատարակեն ։

Նիքարի կողմը Քիւրտ Նիւթ փաշան Վեք-
սանդրապօլի (Սիւմլի) վրայ յարձակելով՝ այս
բերդին Ռուսաց պահապան զօրքը դուրս երան
և սկսան պատերազմիլ օսմանեան զօրաց հետ ։
Իայց շուտով յաղթուեցան, և շատ կորուստ-
ներ և քնաններ ընելէն ետեւ, ետ փախան ու
հաղիւ թէ կրցան ապաստանիլ բերդին մէջ ։

Համբարանն է . իսկ առաջիններուն կարգէն մի-
այն արդիւնաւոր ու սուրբ Վթուոյն երախտա-
ւոր եղողները կը թաղեն ։

Յիշեալ վանքի եկեղեցւոյն սեղանին վրայի քա-
ղը Քրիստոսի գերեզմանին կապարիչն է . բայց
միայն անոր կէտը ըլլալը և միւս կէտը Հռոմ
ըլլալը չենք լրաճ բնաւ ։

Իրկորդ և հետեւեալէջերուն մէջ խաչի ճա-
նապարհին ստորագրութիւնը կ'ընէ . բայց կար-
գը չիօթ ըլլալով՝ կարգացողին մանաւանդ ակա-
նատես եղողին երեւակայութիւնը կը դժուարա-
նայ պարզապէս ըմբռնել ։ Քրիստոսի խաչը ուսը
աւենելէն ետքը երեք անգամ ինկած տեղեւանքը
լու մը միտք առնելու համար, Սարիանոս Սա-
տին պատմաբանին պատմած կարգաւը այս տեղը
համաւոր գնենք ։ Նախ՝ սուրբ Վեհապետին
գիտենք, որ Քրիստոս Պիղատոսին քով որ բերին
նէ, հոն ըստ կամաց ժողովրդոց դատաւարտե-
ցաւ ի խաչելու . ուստի անոր պալատէն հա-
նելով տարին Պողոթմա լեռը ։ Այսօր Պիղատո-
սի պալատէն ինչուան Պողոթմա, որ մէկ մընա-
շափ երկայնութիւն կրնայ ունենալ, կ'ըսուի Սա-
չի կամ Յաւաքին ճանապարհ, և հարկաւ ին-
կած տեղեւանքն ալ նոյն ճամբուն երկայնութեա-
նը մէջէ ։ Նշաւորիկ և Նստուածածնի անուամբ
եկեղեցւոյն քով, որ հիմա աւերակ բաղանիք է,
ուրտեղ գետինը ինկած սիւն մըն ալ կայ ։ Երկ-
րորդ գէպ ի Պողոթմա ելլելու ճամբուն ըս-
կիցը, ուրտեղ հին Երուսաղէմայ քաղաքին դու-
ռն էր ։ Երրորդ Պողոթմա լեռանը ստորտը ։
Իսկ գիտնական ճանապարհորդը, առաջին ինկած

Նպտի փաշան նոյն միջոցին անձամբ հասաւ այն
տեղ, ու պաշարեց զայն ալ քաղաքը ։

«Նիւթ բանակին ընդ համուր զօրապետը՝ Վե-
կոր և Նիքիլը ըսուած երկու ամուր տեղեւանց
սիրեց, որոնք կրնան պաշտպանել նեղ և ան-
ձու կ'անապարհները ուսկից՝ Վիլյապ կերթուի .
(Սմանեան զօրաց մէկ բաժինը պաշարած է այս
երկու բերդը ։ Վիլյապի շրջակայ գեղերը և
գիւղաքաղաքները ամենքն ալ օսմանեան զօրաց
ձեռքը անցան . որոնք նոր կառավարիչներ և
քաղաքապետներ դրին ։ Նյո երկիրներուն բնակ-
չաց շատը մահմետական ըլլալով, մեծ ջերմեռան-
գով ընդունեցան զօսմանեան զօրքը ։»

Օգոթմար ամիսը Շէխ Շամիլն ձեռքը
անցաւ արեւնահեղ պատերազմէ մը ետեւ, որ
ՅՅ ժամ տեւեց ։ Նյո Շամիլն տեղեւալ Վա-
նիէլ պէյն Ռուսաց ձեռքէն առաւ Վահէթի
բաւաճ բերդը և շարունակեց իւր յարձակու-
մը գէպ ի Շիրվան ։

Սե Ծովուն Նիքիլան կողմը Սիւնքին նաւա-
հանգիստը մօտերս ստաւիկ կռիւ մը պատահե-
ցաւ օսմանեան և Ռուսաց նաւատորմիչներուն
մէջ ։ Յիշեալ նաւահանգիստը կը գտնուէին օս-
մանեան 4 Ֆուէկաթ, 2 քորվէթ 3-4 պզտիկ
նաւեր և 2 շոգենաւ . որոց վրայ յաջողակ հո-
վով բազմաթիւ Ռուսաց նաւատորմիչ մը յար-
ձակեցաւ, և անմիջապէս սոսկալի կռիւ մը տեղի
ունեցաւ ։ Օսմանեան նաւերը մեծ քաջութե-
պատերազմեցան և ստաւիկ վնաս հասուցին
Ռուսաց նաւատորմիչին . նմանապէս քաղաքին
ամրոցներէն շարունակ թնդանօթ կարճակէին .
բայց և այնպէս այս պատերազմը դժբաղդաբար
յաջող վախճան մը չէ ունեցէր օսմանեան նաւուց
համար ։ Սիւնքի մէջ երկու տեղ հրկիզութիւն
պատահեց և թշնամեաց ուսմբերէն ։

Նյո գլխաւոր գէպքին լուրը Կոստանդնու-
պօլսի հասնելուն պէս, Նիքիլի և Վաղընի գետ-
պանները, նմանապէս այս երկու տեղութեանց
ծովապետները ի ժողով գումարուեցան Վաղընի
գետաւանատունը, ուր խորհրդակցութիւն մը
եղաւ . որուն ընթացքին ետեւ անմիջապէս Վա-
նապօլ անգլիական շոգենաւը ճանապարհ ելաւ
աշտոնական նամակներ տանելու Նիքիլի և
Վաղընի կառավարութեանց ։

Պէրլինն նոյեմբերի 11-23 ամսաթուով կը
գրեն Վալիի ար Վալի լրագրոյն ։

«Իր հաստատուն թէ Նիքիլի կառավարութիւ-
նը մեծ ուշադրութեամբ կ'աշխատի Վրեւելան

տեղը նոյնը գնելով՝ երկրորդ տեղը ցուցնելու
համար յետախաղաց ընթացքով գէպ ի արեւելք
կ'երթայ, ու կրկին նոյն առաջին ինկած տեղը
գալով՝ կարծէ թէ այն ալ երկրորդ անգամ ին-
կած տեղն է . անոր համար կ'ըսէ թէ, «Վրա-
ջին անգամ ինկած տեղոյ նմանն է» . և հոս ալ
գետնի վրայ ինկած սիւն մը ըլլալը կը հաստատէ ։
Իւ ստոյգ այսպէս եղած պիտի ըլլայ, ապա թէ
ոչ Պիղատոսին պալատէն ելլելով ոչ գէպ ի ա-
րեւելք և ոչ գէպ ի արեւմուտք ուրիշ սիւն մը
չկայ գետինը ինկած մինչև Պողոթմա ելլելին ։
Իսկ երրորդ անգամ ինկած տեղն ալ թէպէտ
կ'երեւայ թէ Պողոթմայի մօտ կը ցուցնէ,
բայց հոն ճամբու վրայ ոչ Սարիանոսի տուն
կայ և ոչ գետնի վրայ ինկած սիւն ։

Չորրորդ էջին մէջ կը յիշէ Պիղատոսի պալատին
սանդուղները, որոնք Սատիւնացոց Չարաբանաց
եկեղեցւոյն գիմացը կ'իյնան, և հին սանդուղքին
աստիճանները կարելի է որ Հռոմ տարած ըլլան .
բայց անոնց տեղերը չէ թէ պատին վրայ կը տես-
նուին, այլ նոր սանդուղ չինուած է, ուսկի
կ'երեւն հիմա Պիղատոսի պալատը, կամ հիմա
կուան զօրաց ձմերանոցը . ասկէ ի զատ ոչ սան-
դուղ կայ և ոչ պատի վրայ աստիճաններու նշան ։
Վեցերորդ էջին մէջ Պիղատոսին և Հերովդէ-
սի տները իրարու հետ կը շփուի, կամ երկուսը
մէկ կը կարծէ ։ Պիղատոսին պալատը՝ իւր հիմնա-
յատակ կործանեալէ բաժն (որու վրայ է վեր-
նաւորներ կամարաւ,) և զօրաց ձմերանոցին
տեղն է, խաչած ճանապարհը և Չարաբանաց
մատուռն ալ մէջ առնելով, որովհետեւ խիստ

խնդրոյն խաղաղութեամբ վախճան մը տուի-
այնպիսի պայմաններով, որ հաճեիլ ըլլայ ամէն
մեծ տեղութեանց ։ Վայնարճքի գաղաղութու-
թեան եօթներորդ յօդուածը, ինչ մօտ որ
Սուլթանը կերպարապէս ճանչցաւ իւր Հալիլ-Է-
րիֆէն մէջ՝ որ ի 6 յունիսի, նոյն մօտ պիտի հա-
տատուի նոր երաշխաւորութիւններով ։ Նյո
հակառակ, ապահովութիւններ պիտի տրուին
Երուսաղի և թուրքաստանի ընդդէմ բռնական
յարձակմանց, ինչպէս որ Ռուսաց կառավարու-
թիւնը մօտերս ըրաւ ։ Նյո գաղաղութութիւններ
և ս պիտի ըլլան ի բացատրութիւն մօտաց դաշ-
նադրութեան Վանսի, որ եղաւ 1840-1841-
ին, և այս նոր գաղաղութեամբ Ռուսիոյ և
թուրքաստանի մէջ եղած յարաբերութիւնները
պիտի կարգադրուին ։ Իստ անգլիական կար-
ծեաց, նախ թուրքաստանը պէտք է որ հաստա-
տուն մնայ իւր պահանջները մէջ՝ վրայէն նետե-
լու համար ամէն գաղաղութութիւնները, որոց
ստուերին մէջ Ռուսաց կառավարութիւնը կ'ա-
ղէ թուրքաստանի ներքին գործոցը միջամուխ
ըլլալ ։ Երկրորդ՝ օսմանեան կառավարութիւնը
պէտք է թող տալ, որ այսուհետեւ Սե Ծովը
Ռուսաց լիճ մը դառնայ ։ Վանքի Վաղընի և
Նիքիլի մեծ առեւտուր ունին նոյն ծովիցը, որ
օր ըստ օրէ աւելնալու վրայ է . հետեւաբար
իրաւունք ունին հսկելու անոր վրայ ։ Նյո պատ-
ճառաւ պէտք է որ կարող ըլլան թէ պատերազ-
մի և թէ խաղաղութեան ժամանակ յուղարկել
նոյն ծովը որչափ պատերազմական նաւեր որ հար-
կաւոր կ'ըլլան ի պաշտպանութիւն իրենց վաճա-
ռականի նաւուց ։ Երրորդ՝ Ռուսաց կառավա-
րութիւնը պէտք է որ կարող ըլլայ յետ այսօրիկ
գրաւոր յայտարարութեամբ միայն պաշարու մ'
(մուհաթթէ) հաստատուել Չերքէզի բոլոր ծով-
գերքը ։ Վանքի նաւարկութիւնը պէտք է որ
բաց ըլլայ և գետեղերեայ տեղութեանց կողմն
նէ կաղնեալ ժողով մը վերակացու թիւն ընէ անոր
վրայ ։ Եթէ Վերմանացի տեղութիւնները կը
կարծեն թէ չեն կրնար իրենց հաւանութիւնը
տալ խաղաղութեան մը՝ որ ի պահանջէ հարկին
ղինու զօրութեամբ այս հիմանց վրայ ի գործ
պիտի դրուի, յայնժամ արեւմտեան երկու տե-
լութիւնները յառաջ պիտի քաշեն այսպիսի խա-
ղաղութիւն մը ձեռք բերելու համար, և ամե-
նէին այն անհաճութիւնները պիտի չունենան
Վերմանացի տեղութեանց օգտից և նկատմանցը
համար, զորս կրնային ունենալ, եթէ իրենց
հաւանութիւնը տուած ըլլային ։ Սեր թղթակի-
ցը կը յուսելու, թէ կարելի է որ քիչ ժամանա-
կէն գետապանական բանախօսութիւնները ծանր

ընդարձակ էր պաշարը ։ Իսկ Հերովդէսին ար-
քունքը Պիղատոսի տանը գիմաց հիւսիսային
կողմը կիցայ, ուրտեղ նախ եկեղեցի չինուած
էր, և հիման աւերակ է, և ոչ թէ օսմանեան
զօրաց ձմերանոցն է, որոնք ինչպէս ըսինք՝ Պե-
ղատոսի տանը մէկ մասն է այն . ասկա սուրբ
Վեհապետին ալ կրնայ հաստատուիլ ։

Եթեւերորդ և ութերորդ էջերուն մէջ Սողո-
մոնի տաճարին ստորագրութիւնը կ'ընէ ։ Նյո
ճիշտ ստորագրութիւնը տալը խիստ դժուար է,
վանքի հնար չէ մէկուն որ ներս մտնէ, ու մանր
գիտաւորութիւններով ստոյգ տեղեկութիւն մը
տայ, այլ միայն ընելով, թէպէտ հին լատին
պատմագրոց մէջ կը գտնենք, բայց անոնք ալ
այնքան ճիշտ չեն կրնար համարիլ ։ Նշաւորիկ Սո-
ղոմոնի ճինք տուած առաւարը, Քրիստոսի ծննդ-
գէնէն մէջ հարկու տարի առաջ կործանուե-
ցաւ . ետքը Յեսու Յովսէփեկեայ և Գորաբա-
բէլ Սաղաթիէիան շինեցին Վաքեւնի գերու-
թեան եօթանասներորդ տարին, և Հերովդէս
մեծը կառարեւագործեց անոր շինութիւնը ։ Նյո
երկրորդ տաճարիս մէջ ընծայեցաւ Յիսուս, ա-
նոր մէջ քարոզեց, և այն ։ Քրիստոսի համբար-
ձումէն ետքը Տիտոս Երուսաղէմը առնելով կոր-
ծանեց տաճարը ըստ կանխապայմանութեան Քրիս-
տոսի ։ Ետքը Նովի խալիֆայն (և ոչ Սուլթան)՝
որ առաւ Երուսաղէմը, տաճարին տարածութե-
տեղը ըստ մեծի մասին աւերեալ երեսի վրայ
կըմնար, ու ինքը ուղեւոր մ'իլ թ մը շինել, տա-
ճարին տեղը փոխել տուած ժամանակը գտաւ
նոյն քարոսայութը, որու վրայ Յակոբ նահապե-

